

A 2068/5

AARDRIJKSKUNDIG
WOORDENBOEK

DER
NEDERLANDEN,

BIJEGEBRAGT

DOOR

A. J. van der Aa,

onder medewerking van eenige Vaderlandsche Geleerden.

VIJFDE DEEL.

III.

Te Gorinchem, bij
JACOBUS NOORDUYN.

1844.

$\frac{1}{2}$ u. Z. O. van Oostwoud, eene oppervlakte gehad hebbende van omstreeks 4 bund., doch welke langzamerhand, volgegroeid met rietge-
was, is overgegaan in eenen lossen grond, waarop hooi geteeld wordt
en getrokken is bij de omliggende weilanden, zoodat er nu niets meer
dan een doorlopend water-kanaal bestaat, dat den naam van HAZE-
WHEEL-SLOOT heeft behouden.

HEALBIRD, landh., prov. Friesland, kw. Oostergoo, griet. Dantumadeel, arr. en $2\frac{1}{2}$ u. N. O. van Leeuwarden, kant. en $2\frac{1}{2}$ u. N. O. van Dockum, $\frac{1}{4}$ u. W. N. W. van Roodkerk, in de b. Healbird.

Dit landh. beslaat, met de daartoe behoorende gronden, eene oppervlakte van 50 bund. 25 v. r. 80 v. r., en wordt thans in eigen-
dom bezeten en bewoond door de erven van GERBEN ÆDZES VAN DIJK.

HEALDOOR, stuk mied land, prov. Friesland, kw. Oostergoo, griet. Dantumadeel; $\frac{1}{2}$ u. van Birdaard.

In het midden der zestiende eeuw komt het in een oud kerkboek voor als benaming van een stuk der kerke- of pastoriemieden.

In 1542 behoorde tot de prebende te Rinsumageest, een stuk mied-
land, groot zes pondematen, hetwelk destijds gebruikt werd bij zekeren REINIER THOE HELDOER, landzate van CLAARCAMP. Het is waarschijnlijk, dat de HEALDOOR de benaming van dezen gebruiker ontleend heeft, doch dat die gebruiker zelf, blijkens het woordje *thoe* zijnen naam van eene andere plaats *Healdoor* genoemd, ontleende.

HECHISSEL, plaats in Fivelgo, prov. Groningen, welke voorkomt bij Menco, als zijnde men daar, over de begeving van een regterambt handgemeen geweest, waarbij echter ELBO, de aanvoerder van het werk, met de zijnen op de vlugt gejaagd werd.

HECHT-EN-STERK, koffijplant. in Nederlands-Guiana, kol. Suriname, aan de Beneden-Commewijne, ter regterhand in het afvaren; palende bovenwaarts aan de koffijplant. La Singularité, benedenwaarts aan de verl. plant. Fredriksburg; 1000 akkers groot, met 175 slaven. De Negers noemen haar STOLKROE.

HEDDINGER-SLOOT (DE), eigenlijk HARDEGRONDSLOOT, vaart in Dregterland, prov. Noord-Holland, gem. Grootebroek-en-Lutjebroek, van den Kadijk in eene noordelijke strekking naar de Ooster-Kleine-Gouw loopende.

HEDEL, gem. in den Bommelerwaard, prov. Gelderland, Beneden-district, arr. Tiel, kant. Zalt-Bommel (8 k. d., 21 m. k., 7 s. d.); palende N. aan de gem. Driel en Kerkwijk, O. aan Driel, Z. aan de Maas, W. aan Ammerzoden.

Deze gem. bevat het d. Hedel. Zij beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 1092 bund. 17 v. r. 1 v. el, waaronder 1091 bund. 22 v. r. 85 v. ell. belastbaar land; telt 240 h., bewoond door 260 huisgez., uitmakende eene bevolking van 1560 inw. Het voornaamste middel van bestaan is de landbouw; de inwoners drijven geen handel, dan die van eigen veldproducten; ook bestaat er eene bierbrouwerij, waarin goed bruin bier gebrouwen wordt, terwijl er in 1841 eene scheepstimmerwerf is aangelegd.

De Herv., die hier 710 in getal zijn, onder welke 300 Ledematen, maken eene gem. uit, die tot de klass. en ring van Zalt-Bommel behoort; de eerste, die er het leeraarambt heeft waargenomen, is geweest Ds. NICOLAUS BAKKENES, die in het jaar 1612 herwaarts kwam, en in het jaar 1661 emeritus werd. Het beroep is eene koninklijke collatie.

De R. K., van welke men er 650 aantreft, maken eene stat. uit, die tot het apost. vic. gen. van 's Hertogenbosch, dek. van Zalt-Bommel,

behoort, en door eenen Pastoor bediend wordt. Na de Reformatie zijn de inw. van HEDEL, die R. K. gebleven waren, langen tijd, gezamenlijk met die der omliggende dorpen, bestuurd geweest door de Priesters van de Minderbroedersorde, die te Ammerzode hun verblijf hadden, en meermalen geheel den Bommelerwaard en den Tielerwaard bedienden. Op het einde der zeventiende eeuw, hebben de R. K. van HEDEL eenen eigen Pastoor bekomen, eerst uit de Minderbroedersorde, en naderhand van de ongeordende geestelijkheid. In 1563 begon de Pastoor van dit dorp tegen de R. K. leer te prediken; als zoodanig werd hij spoedig bekend, waarom dan ook de, in dien tijd door zijne prediking, bekende CORNELIS VAN DIEST zich bij hem ophield, en van den 21 Julij 1566, toen deze laatste voor het eerst buiten 's Hertogenbosch, op den Hooenkamp, bij de Bossche-sloot, voor eene groote menigte leerde, werd hij, na icderen Zon- en feestdag tweemaal aldaar gepredikt te hebben, door zijne aanhangers, weder naar den Pastoor te HEDEL teruggevoerd.

Men heeft in deze gem. eene school, welke gemiddeld door een getal van 150 leerlingen bezocht.

De gem. HEDEL is eene heerl.; doch wie er de oude bezitters van geweest zijn, kan men niet nasporen, maar het is te vermoeden, dat zij weleer aan de Hertogen van Braband behoorde. In het begin der veertiende eeuw stond zij echter reeds onder Gelderland, want in 1527 beval REINALD, Hertog van *Gelre*, dat de Heer van Cranendonck en de geërfdens van HEDEL, morgens gelijk met de andere dorpen in de dijklasten en wateringens zouden gelden. Ook waren het huis en eenige goederen leen, en WILLEM, Heer van CRANENDONCK, een jonge zoon van het geslacht van HOORNE, werd, den 28 October 1536, door REINALD, met het huis en burg van HEDEL, tot een open huis beleend; en, na zijnen dood, zijn broeder DIRCK VAN CRANENDONCK, die daarenboven, op den 1 Januarij 1542, zijne eigene goederen, onder het huis en het geregt van HEDEL, voor 500 ponden Tournoyen (500 guld), tot een Geldersch leen maakte. Beide broeders stierven kinderloos, en hunne zuster ANNA bragt Cranendonck aan haren man WILLEM VAN PITTINGEN, Heer van *Zevenbergen*. Het schijnt, dat DIRCK of ANNA, HEDEL verkocht heeft; want den 8 September 1542 is Heer GERRIT VAN STRIJEN, Heer van *Zevenbergen*, daarmede tot een open huis verleid, hoewel men elders, op datzelfde jaar, de beleening van ERMGARD, vrouw van THOMAS, Heer van *Zevenbergen*, vindt: die mogelijk eede zuster van voormelde DIRCK en WILLEM geweest is, maar die op de geslachtslijsten van beide huizen niet gevonden wordt. Dit is des te waarschijnlijker, dewijl men geen verdere beleening van het geslacht van STRIJEN aantreft, hoewel Heer GERRIT kinderen heeft nagelaten. In 1579 werd OTTO VAN DE LECK daarmede verleid, voorbehoudens de togt van zijne moeder MARGRIET, Vrouw van de Leck. Het is dus onzeker of JOHAN, Heer van *Polanen* en van de *Leck*, vader van OTTO, die zoo vele goederen, en onder andere Breda, door koop aan zich bragt, op gelijke wijze HEDEL verkregen heeft, of dat OTTO, dat van de geslachten VAN CRANENDONCK en ZEVENBERGEN erfde; want het is opmerkelijk, dat hij, de jongste zoon van Heer JOHAN zijnde, en de eenigste uit zijn derde huwelijk, met MARGRIET, Gravin van der *Lippe*, juist met die heerl. verleid is. OTTO noemde zich, gedurende zijn geheele leven, Heer van HEDEL, en trouwde met SOPHIA, erfdochter van FREDERIK, Heer van den *Bergh* en *Byland*; hun zoon WILLEM nam de naam en het wapen van dat geslacht aan, en zijne nakomelingen zijn tevens in het bezit van HEDEL gebleven, echter moeten wij daarbij voegen,

dat ISABELLA CLARA, Gravin van den Bergh, deze heerl. aan haren man, HENDRIK DE LA TOUR D'AUVERGNE, Hertog van Bouillon, bragt, en dat dit huis door haar, den 6 October 1698 (1), aan den Heer GODEFROY FREDRIK VAN DE POLL werd verkocht, welke koop door de Staten van Gelderland, den 6 April 1699, vernietigd is. Zij besloten om ernstige redenen, het regt van naasting, den Vorst van den Lande, als Opperleenheer, toebehoorende, te gebruiken, de kooppenningen te voldoen, en de heerl. aan de domeinen te hechten. Dit is, zonder acht te slaan op de tegenkanting van den Heer VAN DE POLL, ten uitvoer gebragt, en sedert is HEDEL onder de beheering der Rekenkamer van Gelderland gebleven.

Het d. HEDEL of HEEL ligt ongeveer 3 u. Z. W. van Tiel, 1½ u. Z. van Zalt-Bommel, aan de Maas, waarover hier een veer is op het Empelsche grondgebied, nabij Crevecoeur, 51° 44' 51" N. B., 23° 53' 27" O. L. Onder den naam van HEDILLA geschiedt daarvan melding, op het jaar 814, als gelegen in het graafs. Teisterbant. Men telt, in de kom van het d., 240 h. en 1560 inw.

De Herv. kerk schijnt vroeger een kruisgebouw geweest te zijn, waarvan echter de westelijke arm thans niet meer bestaat; zij is van eenen toren voorzien, die weleer op het midden der kerk stond, doch, in het begin der negentiende eeuw afgebroken en vernieuwd, boven den ingang, op het zuidereinde, is geplaatst.

De R. K., die hier, sedert het einde der zestiende eeuw, een eigen kerkhuis bij den koren-windmolen op den dijk hadden, hebben in het laatst der achttiende eeuw, het oude kasteel te Hedel aangekocht, dit afgebroken, en de neerhuizing gedeeltelijk tot eene vrij geschikte kerk en pastorie ingerigt. Deze kerk is aan den H. WILLIBRORDUS toegewijd, en van een torentje voorzien. Het voormalige kerkhuis dient thans tot bouwmanwoning.

Men heeft in dit d. twee paardenmarkten, van welke de eerste invalt den 1 Mei, of zoo die op Zondag komt, den volgenden dag; de tweede den eersten Maandag in November.

Niet ver van dit dorp baande zich FREDERIK HENDRIK, Prins van Oranje, gedurende het beleg van Zalt-Bommel, in het jaar 1599 toen hij nauwelijks 15 jaren oud was, met eenige Edelen eenen weg midden door eenen hinderlaag der Spanjaarden.

Meermalen ondervond dit dorp den nadeeligen invloed van de nabijheid der aan de overzijde van de Maas, aan het begin der Dieze gelezene, schans Crevecoeur; als: in het jaar 1587, toen de dappere Spaansche Veldheer HAULTEPENNE voor deze schans sneuvelde, en de Staatsche Veldheer Hohenlohe haar innam, en ten spijt der Bosschenaren haar dien naam gaf; in Junij en Julij 1593 toen MAURITS, Prins van Oranje, den grijzen MANSVELDT den pas afwinnende, die tegen dezen Veldheer verdedigde; in het jaar 1600, den 24 Maart, toen MAURITS haar op den derden dag van het beleg veroverde; maar vooral in 1794 toen zich Crevecoeur, den 26 September, na een bombardement,

(1) In deze koopacte, voor Schepenen der stad Bergen-op-Zoom op dezen dag verleden, wordt door Zijne Hoogheid den Heer Grave van AUVERGNE. Marquis van Bergen-op-Zoom, krachtens autorisatie van Hare Hoogheid Mevrouw de Gravin van AUVERGNE, aan Jonkheer GODFRIED VAN DE POLL overgedragen: » De baronye of vrije heerlijkheid HEDEL, leenroerig van het souveraine leenhoff van Gelderland ten Zutphense regten - zoo en gelijk die Vrouwe Gravinne dezelve thans bezit; op hare » Hoogheid van hare doerluchtige voorouderen is gesuceedeerd en zij dezelve van voorn. souveraine » leenhoff hebben ontvange. ' »

aan den Franschen Generaal PICHEGRU had overgegeven, aangezien nu ook HEDEL van daar in brand geschoten werd, waardoor die Generaal zich alzoo door vlammen den toegang tot dit dorp baande. Bij hun vertrek in 1813, rigtten de Franschen alhier nog gruwelijker tooneelen aan, daar een detachement der soldaten van MOLITOR, nog rookende van het bloed van Woerden's burgers, door een handvol Pruisische jagers tot in het dorp verjaagd, ook hier hunne roof- en moordzucht bot vierde; twee vreedzame inwoners werden lafhartig vermoord, een derde, de algemeen beminde onderwijzer, nu wijlen W. O. DE REUS, eerst beroofd, en toen door een kogel gevaarlijk gewond; deze laatste herstelde nogthans. De moordenaars met roof en vloek der ingezetenen beladen, verlieten hier den herbergzamen Gelderschen bodem, na deze rustige plaats, in herinnering naast Bodegraven en Zwammerdam te hebben gesteld.

Het wapen dezer gem. bestaat uit een schild van goud, met drie halve manen van azuur.

HEDEL, geh. in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Kempenland*, *Derde* distr., arr. en $2\frac{1}{2}$ u. N. N. W. van *Eindhoven*, kant., gem. en $\frac{1}{2}$ u. N. van *Oirschot*; met 22 h. en 200 inw.

HEDEL, d. in *Opper-Gelder*, prov. *Limburg*. Zie HEEL.

HEDEL (BINNENPOLDER-VAN-), pold. in den *Bommelerwaard*, prov. *Gelderland*, *Benedendistrikt*, arr. *Tiel*, kant. *Zalt-Bommel*, gem. *Hedel*; palende N. aan den Polder-van-Kerkwijk en den Polder-van-Driel, O. aan den Polder-van-Driel, Z. aan den Buitenpolder-van-Hedel en de Maas, W. aan den Polder-van-Ammerzoden.

Deze pold. beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 912 bund. 77 v. r. 36 v. ell., waaronder 833 bund. 31 v. r. 37 v. ell. schotbaar land, telt. 240 h., en wordt thans door eene voor de vijf polders van Hedel, Driel, Rossum, Hurwenen en Amerzoden, gemeene sluis in den dijk te Aalst leggende, met behulp van eenen aldaar buitendijks staande windwatermolen, op de Maas, van het overtollige water ontlast. Het polderbestuur bestaat uit twee Poldermeesters en eenen Secretaris.

HEDEL (BUITENPOLDER-VAN-), pold. in de *Bommelerwaard*, prov. *Gelderland*, *Benedendistrikt* arr. *Tiel*, kant. *Zalt-Bommel*, gem. *Hedel*; palende N. aan den Binnepolder-van-Hedel, O. aan den Polder-van-Driel, Z. aan de Maas, W. aan den Polder-van-Ammerzoden.

Deze pold. beslaat, volgens het kadaster, eene oppervlakte van 179 bund. 59 v. r. 63 v. ell., en wordt door twee sluizen, op de Maas, van het overtollige water ontlast.

HEDEL (SLOT-TE-), voorm. kast. in den *Bommelerwaard*, prov. *Gelderland*, *Benedendistrikt*, arr. en omtrent 3 u. Z. W. van *Tiel*, kant. en $1\frac{1}{2}$ u. Z. van *Zalt-Bommel*, in het d. *Hedel*.

Het was in den Gelderschen ridderlijken tijd, een der hechtste gebouwen van dien aard, met sterke muren, wijde en diepe grachten omgeven, waarvan de sporen nog aanwezig zijn, waardoor het dan ook niet weinig door belegeringen in de geschiedenis bekend staat. Zoo werd het, in de tweede helft van de zestiende eeuw, door de Spanjaarden veroverd, en de bezetting, tegen het gegeven woord, over de kling gejaagd.

In de maand Januarij des jaars 1578 trokken de Schutters uit 's Hertogenbosch derwaarts, en belegerden het, waarna het zich op den 3 Februarij overgaf. Later schijnen de Spanjaarden het weder in bezit te hebben gekregen, althans wij vinden dat MAURITS, Prins van

AARDRIJKSKUNDIG
W O O R D E N B O E K

DER

N E D E R L A N D E N ,

BIJEENGEBRAGT

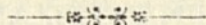
DOOR

A. J. van der Aa,

ONDER MEDEWERKING VAN EENIGE VADERLANDSCHE
GELEERDEN.

DERTIENDE DEEL.

A A N H A N G S E L.

TE GORINCHEM, BIJ
J. NOORDUYN EN ZOON.

1854.

of 96 bund. ten vollen schote en 55 gem. of 21 bund. vroomen. Het ontleende zijnen naam van HECTOR VAN VIERHOUTE, die deze gronden in 1429 ter bedijking uitgaf. Zie voorts het art. HONGERSDIJK. W.

HEDEKENDORP, oude naam van HEKENDORP, prov. Zuid-Holland. Zie HEKENDORP. W. en A.

* HEDEL, gelegen aan den grooten straatweg van Utrecht op 's Hertogenbosch, die het voor een groot gedeelte doorloopt en in 1848 en 1849 aldaar gelegd is; heeft 1 windkoren- en 1 ros-moutmolen. — De bevolking der gemeente is, voornamelijk ten gevolge der in 1849 plaats gehad hebbende buitengewone sterfte aan de cholera, teruggegaan en thans (op 1° Januarij 1851) 1314 zielen. Men telt er 692 Herv. 2 Waalsche- en 2 Luth. — De R. K., die men er 618 aantreft, onder welke ongeveer 400 Communikanten, maken eene par. (geen stat.) uit. — Bl. 250. Men telt in de kom van het d. 170 h. en 900 inw. — De Herv. kerk heeft een spits kloktorentje. — De R. K. kerk is een langwerpig gebouw, waarvan de eerste steen in 1802 gelegd is, met een klein kloktorentje midden op het rieten dak en zonder orgel. — Bij de R. K. kerk ziet men nog eenen vrij hoogen heuvel, welke men zegt, dat door de armen van dit d. is opgeworpen, op last van eenen der Heeren van HEDEL, die hen daardoor geld liet verdienen. In den nacht van den 12 op 13 Augustus 1854 brandden in dit dorp 17 huizen, 9 schuren en 1 hooiberg af. — In Junij 1846 6 huisjes aan den Uilenburg en later nog 5 huisjes in den Hagenlandsche-hoek.

HEDELSCHÉ-WAARD, uiterwaard in de *Meijerij van 's Hertogenbosch*, kw. *Maasland*, prov. *Noord-Brabant*, arr. en kant. 's *Hertogenbosch*, gem. *Empel-en-Meerwijk*; palende N. en W. aan de Maas, Z. aan het fort Crevecoeur. — Deze uiterwaard beslaat eene oppervlakte van 75 bund. 55 v. r. 69 v. ell. en is bekaad aan de zuidzijde van de Dieze, ter hoogte van 0,785 ell. boven het nulpeil te Crevecoeur, dat is 4,894 ell. boven A. P. Deze waard watert uit door eenen houten duiker in de Dieze, wijd in den dag 0.50 ell. en hoog 0.60 ell., voorzien van eene schuif. Aan de zijde van de Maas is deze waard meestal door den hoogen oever als bekaad te beschouwen.

HEDELSCHÉ-WETERING, water in den *Bommelerwaard*, prov. *Gelderland*, gem. *Heddl*, in eene westelijke rigting loopende van den straatweg naar den Diepe, alwaar dezelve uitloopt in de *Gemeene Drielsehe-wetering*, waaronder vijf polders van Hedel, Driel, Rossum, Hurwenen en Ammerzoden uitlozen en die te Aalst met eene sluis door den dijk gaat.

* HEDIKHUIZEN. De R. K. kerk staat niet meer aan de Haarsteeg, maar in het d. HEDIKHUIZEN zelf, alwaar zij in 1846 gesticht is. Het is een ruim langwerpig gebouw, waar de pastorij achteraan gehecht is. Het heeft een klein rond kloktorentje op den voor-gevel. — De Herv. kerk is zeer klein en oud, met korte vierkante toren en hooge spits en in vervallen toestand. — In 1845 is er eene nieuwe school gebouwd.

* HEDIKHUIZEN (DE GROOTE-POLDER-VAN-), pold., prov. *Noord-Brabant*. Zie GROOTE-POLDER (DE). W.

* HEDIKSCHÉ- (beter HEDIKHUIZENSCHÉ-) MAAS. De daarin liggende schutsluis is wijd 5,00 ell. Het sas bestaat uit twee paar dubbele ebdeuren; wanneer de sluizen open zijn, worden de voetgangers met een schuitje overgezet, staande daarbij alleen des zomers een houten sluiswachterswoning.

HEEBERG (DE), heuvel, prov. *Groningen*, gem. *Onstwedde*.